УДК 368

В. М. Юхименко,
аспірант 2-го року навчання,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РИНОК СТРАХОВИХ ПОСЛУГ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

V. Yukhumenko,
2st year PhD student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

INSURANCE INDUSTRY: WORLD TRENDS AND PROSPECTS IN UKRAINE

У статті розглянуто актуальні проблеми функціонування страхових організацій та висвітлені загальні тенденції розвитку ринку страхування України в сучасних умовах. Показано місце України в розрізі світового ринку страхових послуг, зазначено основні причини відставання від провідних країн світу, а також окреслено основні напрями розвитку страхування в найближчій перспективі на території країн Європейського Союзу. Проаналізовано основні показники, які характеризують використання страхування як ефективного інструменту страхового захисту держави та обгрунтовано заходи, необхідні для забезпечення дієвого ринку страхових послуг в Україні.

The paper shows the actual problems of insurance organizations and underlines the common trends of the insurance market of Ukraine in current conditions. The study presents the place of Ukraine in global insurance market and the main reasons of lagging behind the developed countries. This paper presents the main directions of insurance development in near future over the European Union. The basic indices and necessary measures also presented in this article to provide effective insurance in Ukraine.

Ключові слова: страховий ринок, страхування, показники розвитку страхування, щільність страхування, рівень проникнення.
Key words: insurance market, insurance, indices of insurance, insurance density, insurance penetration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах глобалізаційних процесів, страховий ринок виступає у ролі соціально значимої сфери у фінансовій системі країни. Страхування несе в собі стратегічну мету — задовольняти потреби споживачів у страховому захисті за допомогою страхових організацій, які акумулюють та ефективно використовують фінансові ресурси. В той же час, зібрані кошти виступають у ролі важливого механізму залучення інвестицій в різні сфери економіки країни. У країнах з розвинутою ринковою економікою, до даного питання відносяться досить серйозно. Тому висвітлення актуальних проблем функціонування та з'ясовування загальних тенденцій на страховому ринку України є необхідним для його подальшого ефективного розвитку.

Характерними ознаками сучасного страхового ринку є бурхливі динамічні процеси, що, насамперед, проявляються в високих темпах, але нестабільних тенденціях його розвитку. Високі темпи, але нестабільні тенденції розвитку страхового ринку України, зростання присутності іноземних страховиків (більшість з яких економічно й методологічно потужніші за вітчизняні), значні потенційні можливості цього ринку і необхідність більш повного страхового забезпечення соціально-економічних потреб держави вимагають від керівників вітчизняних страхових організацій обгрунтованих, виважених та ефективних дій щодо врахування різних характеристик страхового ринку його специфіки та особливостей.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню особливостей функціонування та розвитку страхового ринку присвячені праці багатьох вітчизняних науковців, серед яких Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Гаманкова О.О., Залєтов О.М., Осадець С.С., Пікус Р. В., Тлуста Г.Ю., Приказюк Н.В. та інші.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є виявлення сучасних тенденцій розвитку та можливих способів вирішення проблем на страховому ринку України та його окремих сегментів у забезпеченні страхового захисту та покращення соціально-економічного розвитку нашої держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглядаючи сучасний стан страхового ринку України, необхідно відмітити, що вона займає далеко не передове місце на світовій арені. Навіть враховуючи світові тенденції до економічного спаду та кризові явища, Україна все одно залишається країною з малорозвиненим ринком страхування.

Інститут страхової інформації проводить щорічне дослідження та надає максимально стандартизовану інформацію, яка охоплює близько 90 країн, використовуючи при цьому безліч різних джерел [2]. Виходячи з цих даних, за розміром зібраних валових страхових премій Україна набагато відстає від провідних країн світу і знаходиться приблизно на одному рівні з Перу, Угорщиною, Мальтою тощо (табл. 1). Навіть такі країни як Південна Африка, Аргентина, Індія мають більший обсяг страхових премій, а відповідно і частку світових зібраних страхових премій.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика різних країн світу за обсягом зібраних страхових премій, млн дол. США

№	Країна	Загальні види страхування	Страхування життя	Валові зібрані премії	
				Всього	Частка у світі, %
1	Україна	3276	310	3586	0,08
2	Аргентина	13,957	3,359	17,317	0,37
3	Польща	9,729	8,355	18,084	0,39
4	Фінляндія	5,243	22,363	27,606	0,59
5	Південна Африка	9,565	44,556	54,121	1,17
6	Австралія	32,667	45,641	78,309	1,69
7	Нідерланди	75,135	26,005	101,14	2,18
8	Канада	52,334	73,010	125,344	2,70
9	Південна Корея	91,204	54,223	145,427	3,13
10	Німеччина	132,813	114,349	247,162	5,33
11	Франція	94,598	160,156	254,754	5,49
12	Китай	125,844	152,121	277,965	5,99
13	Великобританія	106,75	222,893	329,643	7,10
14	Японія	108,773	422,733	531,506	11,45
15	Сполучені Штати	726,397	532,858	1259,26	27,13
	Всього у світі	*2032850*	*2608091*	*4640941*	*100*

Джерело: складено автором на основі [2].

Також необхідно зважати на той факт, що різні країни мають різну кількість населення і обсяг ВВП на душу населення (табл. 2). З розрахованих даних за 2014 рік видно, що Україна залишається країною з найнижчим рівнем ВВП та ВВП на душу населення серед розвинутих країн світу. У 2015 році макроекономічний стан більшості країн також дещо погіршився, проте, прогнозний обсяг ВВП на душу населення у 2015 році скоротиться більш ніж в 1,5 рази, що виводить Україну в один ряд з такими африканськими країнами, як Екваторіальна Гвінея, Лівія та Бугунді [7].

У багатьох європейських країнах прослідковується тенденція до підвищення рівня конкуренції, незважаючи на зміни, які відбулись на даному страховому ринку. Зокрема, з 2016 року вступають в силу нові вимоги щодо запровадження страховиками вдосконалених систем фінансової звітності, підвищення вимог до платоспроможності, створення докладніших актуарних моделей тощо. У зв'язку з цим, більшість страхових організацій чекають значні зміни. Ті страховики, які бажають "вижити" в висококонкурентній боротьбі, мають віднестися до запровадження нових стандартів з повною віддачою для того, щоб перехід на нові методи був "безболісним" та проведений у найшвидший спосіб.

У той же час, перехід на нові методи, потребує від страховиків використання передових технологій. Так,

Таблиця 2. Порівняльна характеристика за кількістю населення, обсягом ВВП та ВВП на душу населення в різних країнах

№	Країна	Населення, млн	Рейтинг за рівнем населення у світі	Валовий внутрішній продукт, млрд дол. США	Рейтинг за рівнем ВВП у світі	ВВП на душу населення, тис. дол. США
1	Україна	44	31	131,8	41	3,00
2	Аргентина	43	32	771	22	17,93
3	Польща	38,3	34	814	21	21,25
4	Фінляндія	5,3	118	195,5	57	36,89
5	Південна Африка	48,3	27	595,7	25	12,33
6	Австралія	22,5	55	998,3	17	44,37
7	Нідерланди	16,8	65	696,3	23	41,45
8	Канада	34,8	37	1518	13	43,62
9	Південна Корея	49,1	26	1666	12	33,93
10	Німеччина	80,9	17	3227	5	39,89
11	Франція	66,2	21	2273	9	34,34
12	Китай	1355,6	1	13370	2	9,86
13	Великобританія	63,7	22	2378	8	37,33
14	Японія	127,1	10	4729	4	37,21
15	Сполучені Штати	318,8	3	16720	1	52,45

Джерело: складено автором на основі [2].

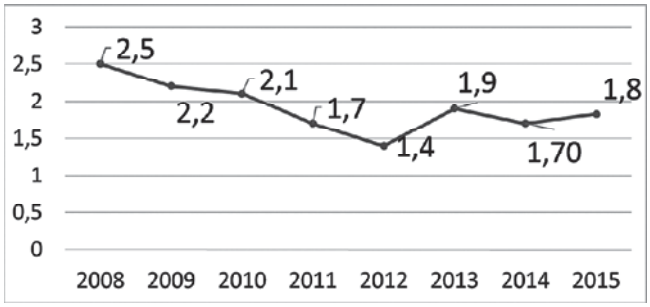

Рис. 1. Рівень проникнення страхування у 2008—2015 рр., %

Таблиця 3. Кількість страхових компаній в Україні за 2011—2015 рр.

Кількість страхових компаній	*Роки*				
	2011	*2012*	*2013*	*2014*	*2015*
Загальна кількість	442	414	407	382	368
в т.ч.: — Страхові компанії, що здійснюють страхування інше, ніж страхування життя	378	352	345	325	318
— Страхові компанії, що здійснюють страхування життя	67	62	62	57	50

Джерело: складено автором на основі [8].

більшість великих страховиків вже в 2015 році активно інвестували в покращення технологічних рішень: цифрові платформи, інтерфейсні програми, які дають можливість не тільки зміцнити свої відносини з клієнтами, а й підвищити ефективність управління back-end операціями та керування витратами [1].

Регулятори багатьох країн вимагають від страховиків виконання своїх функцій щодо контролю визначених сфер своєї діяльності. У зв'язку з цим, вони повинні продемонструвати наявність програмного забезпечення, яке дозволить забезпечувати виконання ринкової дисципліни, якісне управління основними ризиками тощо. Використання таких систем потребує від страховиків значних фінансових ресурсів, що може надати великим страховим компаніям конкурентні переваги перед малими страховиками. Такі інвестування є виправданими, бо дозволяють збільшувати прибуток, економити час, демонструвати платоспроможність та достатній рівень капіталу.

В останні роки страхові компанії приділяли підвищену увагу управління фінансами та актуарною складовою. Нові регуляторні вимоги змусять приділяти додаткову увагу до внутрішнього аудиту, дотримання вимог достатності капіталу і якості активів, що, з одного боку, підвищує витрати на ведення справи, а з іншого — створює умови для поліпшення управління операційним ризиком. Наприклад, використання Own Risk and Solvency Assessment (ORSA) моделей несуть в собі значні витрати по придбанню і налаштуванню під конкретного страховика, але стимулюють страховиків до поліпшення управління ризиками та ефективного використання капіталу. Взагалі, ORSA-моделі повинні служити в якості інструменту підвищення розуміння страховика взаємозв'язку між профілем ризику і наявного капіталу.

Говорячи про страховий ринок України як частину світового ринку, необхідно відмітити рівень його розвитку. Одним з таких показників, який відображає частку зібраних страхових премій у ВВП країни, є рівень проникнення страхування (рис. 1). Так, починаючи з 2008 року даний показник показує низхідну динаміку, але у 2015 році він підвищився на 0,1 п.п. порівняно з 2014 роком і склав 1,80%. Наприклад, у Німеччині даний показник за підсумками 2014 року склав 6,84%, США — 8,06%, Великобританія — 11,53%, Китай — 3,00% [3, с. 134].

Тому можна зробити висновок, що в цілому рівень проникнення страхування в Україні знаходиться на досить низькому рівні. Проте, відповідно до Комплексної програми розвитку фінансового сектору України планується поступове підвищення даного показника і на кінець 2020 року даний показник має складати 7% [4]. Але, згідно з методикою розрахунку рівня економічної безпеки України, цей показник має складати 8—12% [5]. Тобто навіть за найсприятливіших умов досягнення, його все одно буде недостатньо для забезпечення необхідного рівня економічної безпеки, а при несприятливих — зробити для України його недосяжним.

Для комплексного уявлення про сучасний стан страхового ринку України необхідно розглянути основні показники, які його характеризують. Це дасть змогу зробити висновок про можливості використання страхування у якості ефективного інструменту страхового захисту держави та фінансування ризиків. Так, станом на 30.09.2015 кількість страхових компаній України складала 368, з них 50 — компанії зі страхування життя та 318 страховики загальних видів страхування (табл. 3). Починаючи з 2011 року, кількість страховиків на ринку України має тенденцію до зменшення. Так, з 2011 року з ринку пішли 74 компанії.

Таблиця 4. Концентрація страхового ринку станом на 30.09.2015

Перші	Страхування "Life"		Страхування "non-Life"	
	Надходження премій (млн грн.)	Частка на ринку, %	Надходження премій (млн грн.)	Частка на ринку, %
Топ 3	676,5	45	2 708,3	13,4
Топ 10	1 323,4	88	7 615,9	37,7
Топ 20	1 487,5	98,9	12 287,6	60,8
Топ 50	1 503,3	100	17 271,3	85,4
Топ 100	X	X	19 473,9	96,3
Топ 150	X	X	20 189,5	99,9
Всього по ринку	**1 503,3**	**100**	**20 215,4**	**100**

Джерело: складено автором на основі [6].

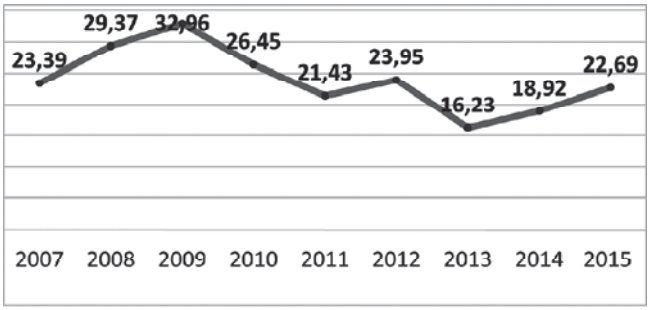

Рис. 2. Рівень страхових виплат за 2007 — 9 міс. 2015, %

На відміну від розвинутих країн, страховий ринок України характеризується високою часткою компаній загальних видів страхування. При цьому, якщо розглянути концентрацію страхового ринку, то виявиться, що лише 150 страховиків з 318 акумулюють 99,9% всіх зібраних страхових премій (табл. 4). Тобто можемо говорити про присутність на страховому ринку "псевдострахування", оскільки отримані дані свідчать, що 0,01% збирають інші 168 страховика. Все це свідчить про низький рівень соціальної захищеності населення України, адже надходження премій зі страхування життя та кількість страховиків по цьому виду є надто малою аби забезпечити сталий розвиток.

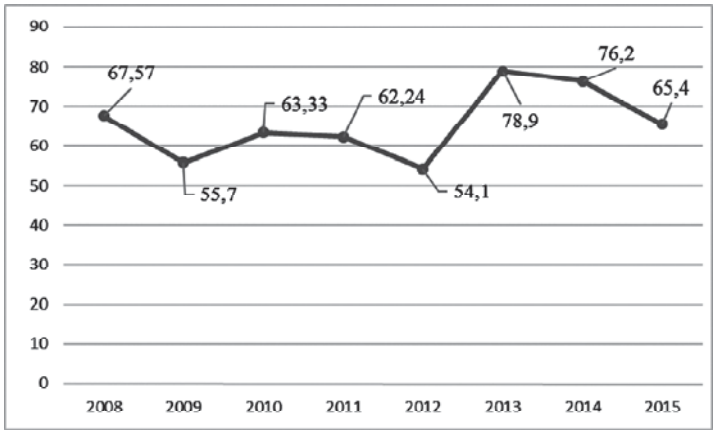

Рис. 3. Щільність страхування за 2008 — 9 міс. 2015, дол. США

Рівень страхування в Україні, на даному етапі розвитку, все ще перебуває на етапі становлення і поступового піднесення. Однак, незважаючи на таку велику кількість страховиків, страховий сектор залишається найбільш капіталізованим серед усіх небанківських фінансових ринків. Рівень страхового покриття в розвинутих країнах складає близько 80%, при рівні виплат близько 50%. В Україні ж даний показник станом на 30.09.2015 складає 17,1%. При цьому рівень страхових виплат починаючи з 2007 року знаходиться в межах 25% і за 9 місяців 2015 року склав 22,69%, що є досить прийнятним (рис. 2). Такий низький рівень страхового покриття свідчить, що страхування не використовується належним чином у якості інструменту фінансування ризиків та механізму страхового захисту.

Ще одним аргументом на користь низького рівня соціальної захищеності українських громадян порівняно з провідними країнами є показник щільності страхування, який показує скільки грошей витрачає на страховий захист одна особа (рис. 3). Так, у середньому по Україні одна особа витрачає 65,4 дол. США. Для порівняння, в Японії цей показник складає 5—6 тис. дол. США, в Німеччині — 1482 дол. США, в Польщі — 140 дол. США. Така ситуація склалась, на нашу думку, по-перше через низький рівень довіри населення до страхових компаній, а по-друге, через низьку платоспроможність.

Взагалі, вважається, якщо показник щільності страхування становить 140 дол. США і більше — то страхова галузь даної країни є достатньо розвинутою, якщо менше ніж 140 дол. США — то страхування не використовується належним чином. Отже, в Україні рівень поширеності страхових послуг є надзвичайно негативним і за досліджуваний період постійно слабшав (значення є меншим приблизно у 2 рази від нормативного).

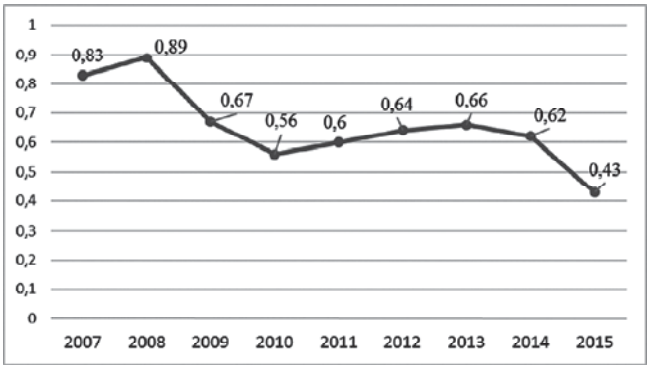

Рис. 4. Частка доходів населення, витрачених на страхування у 2007—2015

Іншим важливим показником, який також характеризує нерозвинутість страхування в Україні та недовикористання його як інструменту забезпечення покриття ризиків є частка доходів населення, витрачених на страхування (рис. 4). Так, можна побачити, що з кожним роком все менше і менше населення готове витрачати на страхування, знову ж таки через низький рівень платоспроможності.

Таким чином, проведене дослідження засвідчує, що можливості вітчизняного страхового ринку, як чималого інструменту соціального захисту населення, реалізовуються не в повній мірі. На сучасному етапі розвитку, страховий ринок України переживає не найкращі часи. Це супроводжується численними проблемами економічного, інформаційного, кадрового, нормативно-правового, організаційного і технологічного характеру.

Чинне законодавство, що регламентує функціонування ринку страхових послуг, не є логічно завершеним і знаходиться в постійному "русі". Зміна регуляторів ринку страхових послуг не сприяє формуванню в Україні дієвої системи страхового нагляду. Також відчувається брак кваліфікованих фахівців страхової справи, грунтовних наукових досліджень, аналітичних матеріалів із страхової проблематики, що дає можливості до подальших досліджень у даному напрямі.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз страхового ринку за останні роки свідчить, що економічна криза, яка вплинула на всі сфери економіки, позначилась і на розвитку страхування в Україні. Відсутність цілеспрямованої державної політики щодо стратегії розвитку ринку страхових послуг, нестабільне фінансове середовище країни, процвітаючий рівень недовіри населення до страхування — є основними проблемами на ринку страхування України. Головними напрямами його розвитку, на нашу думку, повинні стати:

— реалізація єдиного бачення стратегічного розвитку вітчизняного страхового сектору та його окремих складових;

— приведення чинного законодавства у відповідність з нормами, правилами та вимогами країн Європейського союзу;

— вдосконалення державного нагляду шляхом впровадження пруденційного нагляду за страховою діяльністю, що передбачає комплексний контроль таких параметрів діяльності страховиків, як внутрішня система управління і контролю за ризиками, прозора фінансова звітність, виявлення недоліків у діяльності страховиків на ранніх стадіях їх розвитку;

— сприяння зростанню довіри населення до страхових організацій та посередників.

Таким чином, вирішення проблем вітчизняного страхового ринку дасть змогу використовувати його можливості, як потужний інструмент соціального захисту населення, а в довгостроковій перспективі стати потужним джерелом інвестиційних ресурсів.

Література:

1. Insurers' tech-start up investment indicates growing importance of digital technology in the industry [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.out-law.com/en/articles/2016/january/insurers-tech-start-up-investment-indicates-growing-importance-of-digital-technology-in-the-industry-says-expert

2. International Insurance Fact Book 2015. — International Insurance Institute — 2015. — 110 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.iii.org/sites/default/files/docs/pdf/international_insurance_factbook_2015.pdf

3. Statistical Yearbook of German Insurance 2014 / [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http://www.en.gdv.de/wp-content/uploads/2014/11/Statistical_Yearbook_2014.pdf

4. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року (Постанова Правління Національного банку України від 18.06. 2015 року № 391) [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297

5. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України" (Наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 № 1277) [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=cf1a6236-2e54-49b5-9d46-894a4bcdf481

6. Підсумки діяльності страхових компаній за 9 місяців 2015 року / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг / [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/sektor/sk_9_mis_2015.pdf

7. Статистичний портал Statista, ВВП в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.statista.com/statistics/296140/ukraine-gross-domestic-product

8. Консолідовані звітні дані за 2007—2015 рр. / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України: [сайт]. — Режим доступу: http://nfp.gov.ua/content/konsolidovani-zvitni-dani.html

References:

1. Insurers' tech-start up investment indicates growing importance of digital technology in the industry, available at: http://www.out-law.com/en/articles/2016/january/insurers-tech-start-up-investment-indicates-growing-importance-of-digital-technology-in-the-industry-says-expert

2. James Lynch (2015), International Insurance Fact Book 2015, International Insurance Institute — 2015 — 110 p., available at: http://www.iii.org/sites/default/files/docs/pdf/international_insurance_factbook_2015.pdf

3. Statistical Yearbook of German Insurance 2014, available at: http://www.en.gdv.de/wp-content/uploads/2014/11/Statistical_Yearbook_2014.pdf

4. National Bank of Ukraine (2015), Resolution of the National Bank of Ukraine "On approval of complex program of development of financial sector of Ukraine till 2020", available at: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297

5. Ministry of economic development and trade of Ukraine (2013), Resolution of the Ministry of economic development and trade of Ukraine "On approval of guidelines for calculating the level of economic safety of Ukraine", available at: http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=cf1a6236-2e54-49b5-9d46-894a4bcdf481

6. The National Commission of State Regulation of Financial Markets (2015), Results of Insurance Companies, available at: http://nfp.gov.ua/files/sektor/sk_9_mis_2015.pdf

7. Statistic portal Statista, GDP in Ukraine, available at: http://www.statista.com/statistics/296140/ukraine-gross-domestic-product

8. The National Commission of State Regulation of Financial Markets (2015), Consolidated reporting data 2007—2015, available at: http://nfp.gov.ua/content/konsolidovani-zvitni-dani.html

Стаття надійшла до редакції 29.01.2016 р.